

STANOVISKO k metodike čítania SFUMATO z pohľadu LOGOPÉDA

Komora školských logopédov, Katedra logopédie PDF UK, Slovenská asociácia logopédov

Najznámejšou a najrozšírenejšou metódou výučby čítania na Slovensku je analyticko-syntetická hlásková metóda. V súčasnosti sa ponúka SFUMATO metóda ako alternatíva k doteraz používaným metódam, vytvorila ju česká pedagogička PaedDr. Mária Navrátilová, ktorá bola pôvodným povoláním operetná speváčka a učiteľka s hudobno-dramatickým zameraním (Pdf Karlovej Univerzity, Praha). V roku 1986 získala titul doktor pedagogiky. Na základe svojich osobných skúseností založila spoločnosť ABC Music, ktorá sa venuje školeniu a propagácii metódy SFUMATO v Čechách i na Slovensku. Vzhľadom na stále väčšie propagovanie metódy čítania SFUMATO na Slovensku – ako jedinej vhodnej metódy u detí s NKS, ale i u monolingválnych či bilingválnych, ako i u detí s dyslexiou – si dovoľujeme upozorniť na niektoré fakty a riziká **z nášho logopedického pohľadu**.

1. Z najnovších vedeckých poznatkov vieme, že **dyslexia je vrodená neurovývinová porucha**, ktorá má neurobiologický pôvod, je to **celoživotná porucha**, z ktorej sa nedá vyrásť, ani vyliečiť. Správnym prístupom, logopedickými alebo špeciálnymi metódami, sa dajú prejavy dyslexie zmierniť, avšak závažnosť poruchy je vrodená, daná. V súčasnosti je celosvetovo uznávaná definícia dyslexie, ktorú v roku 2002 prijala na základe konsenzu popredných odborníkov Medzinárodná asociácia dyslexie (International Dyslexia Association, IDA) a ktorá najpresnejšie vyjadruje podstatu poruchy z hľadiska jej príčin, prejavov a následkov. *„Dyslexia je špecifická porucha učenia, ktorá má neurobiologický pôvod, pre ktorú sú charakteristické ťažkosti s presným a/alebo plynulým rozpoznávaním slov a slabé schopnosti v písanej reči a dekódovaní. Tieto ťažkosti typicky vyplývajú z deficitu vo fonologickej zložke jazykových schopností, sú často neočakávané vzhľadom na kognitívne schopnosti jednotlivca a efektívne metódy výučby v školskom prostredí. Sekundárne následky môžu zahŕňať problémy s porozumením čítanému a obmedzenú skúsenosť s čítaním, čo môže mať vplyv na nárast slovnej zásoby a základných znalostí (IDA, 2002).“*
2. **Na základe veľkého medzinárodného výskumu** (Lou et al., 2019), kde sa použili najmodernejšie zobrazovacie metódy, sa preukázali odlišnosti u detí s dyslexiou, v porovnaní s ich neurotypickými rovesníkmi, a tieto rozdiely sa týkajú najmä objemu, rýchlosti a počtu prepojení v príslušných mozgových oblastiach, ktoré sa kľúčovo podieľajú na čítaní. Tieto neuroanatomické odlišnosti sa na behaviorálnej úrovni prejavujú **ako fonologický deficit** (Ramus, Szenkovits, 2008; Ramus, 2003, 2016), ktorý bráni, na základe jeho závažnosti, osvojiť si čitateľské a pravopisné schopnosti v takej miere ako u neurotypických detí.
3. Treba spomenúť, že **na prejavy dyslexie vplyva aj typológia jazyka**, slovenčina a čeština patria medzi transparentné jazyky, v ktorých sa deti oproti netransparentnej angličtine, naučia čítať, a teda zvládnu techniku čítania, omnoho skôr, ako napríklad anglicky hovoriace deti (Caravolas et al., 2012). Typológia jazyka ovplyvňuje aj prejavy dyslexie. **Slovenské dyslektické deti** sa dokážu naučiť plynulo čítať, čo ich odlišuje od ich rovesníkov je pomalšie tempo čítania, chyby, autokorekcie pri čítaní a najmä ťažkosti pri plnom porozumení čítanému textu. Najcitlivejšie sa fonologické deficity prejavujú v písomnom prejave, pretože ten je citlivým indikátorom jazykových schopností (Mikulajová a kol., 2012). **Slovensky hovoriace deti zvládnu techniku čítania za jeden školský rok, avšak pravopis sa vyučuje minimálne 4 roky a jeho upevňovanie pokračuje až do konca povinnej školskej dochádzky.** Je potrebné zdôrazniť, že **zdravé dieťa bez neurovývinových ťažkostí sa naučí čítať akoukoľvek metódou výučby** čítania. Vzhľadom na širokú škálu rizikových detí ohrozených ŠPU (monolingválne aj bilingválne), ktoré navštevujú logopedické ambulancie, chceme poukázať, že metodika, ktorá nebola vedecky overená ani na intaktnej populácii, nemusí byť pre tieto deti s NKS, tou najvhodnejšou voľbou.
4. Podľa jednoduchého modelu čítania (Gough, Tunmer, 1986) **čítanie tvoria dva komponenty**, ktorých **plná funkčnosť** je nevyhnutná pre zvládnutie komplexného čítania (plynulé a bezproblémové čítanie s plným porozumením). Prvým komponentom je **dekódovanie**, to znamená prevod písmen na hlásky. Druhým dôležitým komponentom je **porozumenie** čítanému.

STANOVISKO k metodike čítania SFUMATO z pohľadu LOGOPÉDA

Komora školských logopédov, Katedra logopédie PDF UK, Slovenská asociácia logopédov

Pre dekódovanie, teda, aby dieťa dokázalo plynulo prečítať slová sú potrebné dve schopnosti, a to fonemické uvedomovanie a poznanie písmen. Pre porozumenie čítanému je nevyhnutné dobré porozumenie hovorenej reči. Preto dobrý šlabikár (napr. Šlabikár: Kapalková, Vencelová 2020), ako dobrá metóda výučby čítania **pre deti s NKS v školskom veku**, resp. **terapeutická metóda zameraná na deti s dyslexiou, by mala byť cielená nielen na poznávanie, učenie sa písmen abecedy, ale i rozvíjanie fonemického a rozvíjanie jazykových schopností (porozumenie hovorenej reči, gramatiku jazyka, rozširovanie slovnej zásoby a syntaktické schopnosti).**

Analýzou metodiky SFUMATO sme našli aj niekoľko pozitívnych stránok, vďaka ktorým je metodika zrejme tak populárna a obľúbená. Medzi silné stránky patria entuziastický prístup učiteľa, pomalé tempo výučby čítania a štruktúrovaný prístup k výučbe techniky čítania.

Medzi **slabé stránky** metodiky SFUMATO z pohľadu **rizikových detí s NKS/s dyslexiou** (monolingválnych aj bilingválnych) patria:

- Cielene a systematicky nerozvíja fonemické uvedomovanie (pričom FU je to bazálny komponent pre dobré čítanie, vid' vedecké argumenty vyššie).
- Oslabuje schopnosť diferencovať dĺžku/prízvučnosť slabiky – čo je pre rizikové deti priam nevhodné.
- Potiera prirodzené rozlišovanie dĺžky samohlások, ktoré je jedným z typických príznakov VJP – špecificky narušeného vývinu reči.
- Dlhá etapa kolektívneho/skupinového čítania neodhalí navonok slabšie deti a teda neumožní včasnú intervenciu detí ohrozených dyslexiou a následne obmedzuje individuálny prístup v kontexte inklúzie.
- Absentuje primárne zacielenie sa na čítanie s výraznou podporou porozumenia prečítaného (slovo, veta, text), s cieľným aplikovaním efektívnych stratégií práce s textom, tak nevyhnutných pre deti s NKS, či dyslexiou.
- Chýba cielené rozvíjanie a stimulácia jazykových schopností (najmä naratívnych schopností). Dramatizácia príbehov a spievanie sú veľmi užitočné komponenty, ale nepokrývajú v plnom rozsahu jazykovú oblasť.
- Neprirodzená spevavá intonácia z formálneho hľadiska narúša pragmatickú rovinu reči (neprirodzene hlasná, pomalá reč).
- Ak dieťa počas hlasného čítania navodí nesprávnu polohu hlasu, môže dochádzať k premáhaniu a traumatizácii vokálneho traktu. Tvrdé hlasové začiatky pri čítaní prudko zintenzívňujú napätie pri tvorbe hlasu, čím sa zvyšuje riziko vzniku hyperkinetickej dysfónie u detí.
- Neexistuje samostatný metodický materiál (Šlabikár) s doložkou Ministerstva školstva SR, ale na tento účel sa využívajú iné šlabikáre, kde sa aplikuje len technika čítania SFUMATO a tomu sa prispôbuje poradie zavádzanie písmen (grafém).

Faktom je, že **autorka nemá akademické vzdelanie v logopedickej problematike, v oblasti ťažkostí v reči u bilingválnych detí a ani v oblasti dyslexie**, teda z pohľadu odbornosti nie je kompetentný odborník v posudzovaní diagnostiky a efektu terapie u detí s NKS či dyslexie. Podľa doleuvedného výroku samotnej autorky sa dozvedáme o *nesprávnom chápaní* samotnej neurovývinovej poruchy. Vyjadrenie pani Navrátilovej o „nevznikaní“, dyslexie považujeme, ako veľmi odvážne tvrdenie, ktoré je *v rozpore s vedeckým poznaním* dyslexie.

Cítat autorky p.Navrátilovej: „*Sfumato (Splývavé čítanie) je čítanie pre všetky deti, ktoré majú zrak, hlas a sluch. SFUMATO je metodika čítania, ktorá má preventívny charakter vzniku dyslektických manifestácií. Vychádza z predpokladu, že dyslexie je stav, do ktorého dieťa uvedieme nedokonalou technikou čítania. Pri čítaní metódou SFUMATO dyslexia nevzniká* (Navrátilová, zdroj: <http://www.vyukove-materialy.cz/metodika-sfumato-splyvave-cteni>).

STANOVISKO k metodike čítania SFUMATO z pohľadu LOGOPÉDA

Komora školských logopédov, Katedra logopédie PDF UK, Slovenská asociácia logopédov

Metodika nebola doposiaľ vedecky overená. Osobná skúsenosť autorky, môže viesť k nadhodnocovaniu výsledkov metodiky (Galuschka et al., 2014; v slovenčine o efektívite terapie dyslexie pojednáva Zubáková, 2019). V rámci správnej metodológie, by mala byť pre overenie efektivity skúmaná aj kontrolná skupina, aby sa preukázalo, že deti z experimentálnej skupiny, ktoré sa učia SFUMATO metódou, sa naučia lepšie, rýchlejšie a presnejšie čítať s porozumením a majú i lepšie rozvinuté jazykové schopnosti (viď metodika Kapalková, Vencelová 2020). Totiž dôležité je nielen zvládnuť techniku čítania, ale rozvíjať najmä jazykové schopnosti, pretože tie sú kľúčové pre ďalšie vzdelávanie – reprodukovania naučených vedomostí. Je potrebné overiť i dlhodobý efekt a platnosť tejto metódy, a to aké výkony v čítaní a písaní podávajú deti s časovým odstupom (napr. aké sú ich čitateľské a pravopisné schopnosti o rok neskôr).

Netvrdíme, že metóda je neefektívna, avšak bez vedecky potvrdenej efektivity nemôže byť ponúkaná rizikovým deťom ako účinná metóda, najmä ak evidujeme viaceré viditeľné riziká uvedené vyššie.

Kritické pripomienky z pohľadu logopéda k metodike SFUMATO možno zhrnúť do nasledujúcich bodov:

- Napriek dlhoročnému používaniu metódy, dodnes nebola vedecky overená efektivita SFUMATA.
- Autorka vo svojich mediálnych vyjadreniach dokazuje, že nevníma dyslexiu v súlade s najnovšími vedeckými poznatkami o dyslexii.
- Metóda nerozvíja všetky jazykové komponenty, ktoré stoja za úspešným zvládnutím čítania a písomného vyjadrovania (chýba cieleňá úvodná stimulácia fonemického uvedomovania, práca na jazykových kompetenciách, v ktorých detí s VJP (vývinovej dysfázie) a ŠPU zlyhávajú).
- Metóda sa vysoko štruktúrovane zameriava len na osvojovanie techniky čítania.

Odpoveďou na to, či je metóda SFUMATO efektívna u neurotypických detí a detí s neurovývinovými poruchami nám dá len vedecký výskum. Avšak v tejto aktuálnej fáze, kedy nie sú „evidence based“ dôkazy tejto metódy navrhujeme, **pri jej odporúčaní na používanie v skupine detí s NKS a dyslexiou, veľkú opatrnosť.**

Zoznam citovanej literatúry:

- CARAVOLAS, M. et al. 2012. Common patterns of prediction of literacy development in different alphabetic orthographies. In *Psychological Science*, vol. 23, 2012, no. 6, p. 678 – 686.
- INTERNATIONAL DYSLEXIA ASSOCIATION. 2002. Definition of dyslexia. Dostupné na: <<https://dyslexiaida.org/definition-of-dyslexia/>>
- GALUSCHKA, K. et al. 2014. Effectiveness of treatment approaches for children and adolescents with reading disabilities: a meta-analysis of randomized controlled trials. In *PLoS ONE*, vol. 9, 2014, no. 2. e89900.
- GOUGH, P. B., TUNMER, W. E. 1986. Decoding, reading, and reading disability. In *Remedial and Special Education*, vol. 7, 1986, no. 1, p. 6 – 10.
- KAPALKOVÁ, S., VENCELOVÁ, L. 2020. Šlabikár – Metodická príručka. Bratislava: Slovenská asociácia logopédov. 348 s. Dostupné na: <https://www.sal.sk/index.php?page=publikacie&sub=publikacie-sal>
- LOU, Ch. et al. 2019. White matter network connectivity deficits in developmental dyslexia. In *Human Brain Mapping*, vol. 40, 2019, no. 2. p. 505 – 516.
- MIKULAJOVÁ, M. 2012. Čítanie, písanie a dyslexia. In MIKULAJOVÁ, M. a kol. *Čítanie, písanie a dyslexia s testami a normami*. Bratislava: Slovenská asociácia logopédov vo vydavateľstve MABAG spol. s r. o., 2012. s. 10 – 74.
- RAMUS, F. et al. 2003. Theories of developmental dyslexia: insights from a multiple case study of dyslexic adult. In *Brain*, vol. 126, 2003, p. 841 – 865.
- RAMUS, F., SZENKOVITS, G. 2008. What is phonological deficit? In *Quarterly Journal of Experimental Psychology*, vol. 61, 2008, no. 1, p. 129 – 141.
- RAMUS, F. 2016. Developmental dyslexia: from genes to brain to reading. Oberburgl University Center, Austria: FENS-HERTIE WINTER SCHOOL 2015. Neurobiology of language and communication (3. – 9. január 2016).
- SHARE, D. L. 2008. On the Anglocentricities of current reading research and practice: The perils of overreliance on an “outlier” orthography. In *Psychological bulletin*, vol. 134, 2008, no. 4, p. 584 – 615.
- ZUBÁKOVÁ, M. 2019. Efektivita terapie dyslexie a model štruktúrovanej gramotnosti. In *Logopaedica*, roč. 21, 2019, č. 2, s. 36 – 44. Dostupné na: https://www.researchgate.net/profile/Martina-Zubakova/publication/338992616_EFEKTIVITA_TERAPIE_DYSLEXIE_A_MODEL_STRUKTUROVANEJ_GRAMOTNOSTI_EFFECTIVENESS_OF_DYSLEXIA_THERAPY_A_ND_STRUCTURED_LITERACY

14. 4. 2021, Bratislava

Komora školských logopédov
Katedra logopédie PDF UK
Slovenská asociácia logopédov